КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНИХ МОВ
Кафедра китайської мови і перекладу

ФІЛОСОФІЯ КОНФУЦІЯ ЯК ОСНОВИ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ У КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Курсовий проєкт
з напряму підготовки
035.065.01 Мова і література (китайська)
4-ий курс, МЛКБ-1-21,
Шевчука Олега Олеговича

Науковий керівник:
к. філ. н., доцент
Москальов Д.П.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФІЯ КОНФУЦІЯ ТА ЇЇ МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ……6

1.1. Основні принципи конфуціанства: жень, лі, сяо…….. 6

1.2 Конфуціанська етика в контексті китайської культури…… 9

1.3 Мова як носій конфуціанських ідей…….. 13

РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖАННЯ КОНФУЦІАНСЬКОЇ МОРАЛІ В КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ……16

2.1 Конфуціанські ідеї в класичній китайській літературі ……16

2.2 Конфуціанська мораль у середньовічній та пізній літературі ……19

2.3 Сучасна китайська література та спадщина Конфуція ……....23

ВИСНОВКИ……...28

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..31

ВСТУП

Філософія Конфуція, що виникла понад дві з половиною тисячі років тому, стала одним із наріжних каменів китайської цивілізації. Її вплив простежується не лише в суспільному житті, політиці чи освіті, а й у мистецтві, зокрема в літературі, яка протягом століть слугувала дзеркалом моральних ідеалів Китаю. Конфуціанство, з його акцентом на гармонію, людяність і порядок, сформувало етичну основу, що пронизує китайську літературну традицію від давніх текстів до сучасних творів. У часи глобалізації, коли традиційні цінності зазнають переосмислення, дослідження зв'язку між конфуціанською мораллю та літературою набуває особливої актуальності. Воно дозволяє не лише зрозуміти історичні корені китайської культури, а й оцінити, як ці ідеї продовжують впливати на сучасне суспільство через художнє слово.

Актуальність теми зумовлена кількома факторами. По-перше, конфуціанство залишається ключовим елементом культурної ідентичності Китаю, що робить його вивчення важливим для розуміння літературних творів, створених у цій традиції. По-друге, моральні принципи Конфуція, такі як «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість), не втратили своєї значущості, продовжуючи резонувати в сучасній літературі та суспільстві. Нарешті, аналіз цього зв'язку відкриває нові перспективи для дослідження китайської мови як інструменту передачі філософських ідей, що є важливим аспектом для студентів, які вивчають китайську мову і літературу. Усе це підкреслює необхідність глибшого осмислення того, як конфуціанська етика формувала й продовжує формувати літературний простір Китаю.

Метою курсової роботи є дослідження філософії Конфуція як основи моральних принципів у китайській літературі.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання:**

- охарактеризувати ключові принципи конфуціанства та їхнє місце в китайській культурі;

- проаналізувати, як ідеї конфуціанства відображаються в літературних творах різних історичних періодів;

- простежити еволюцію цих принципів від класичної літератури до сучасності.

Виконання цих завдань дозволить показати, як філософія Конфуція стала не лише етичним орієнтиром, а й творчим джерелом для письменників протягом століть.

Об’єктом дослідження у цій роботі є китайська література в її історичному розвитку, від класичних текстів до сучасних творів, що відображають моральні та етичні цінності китайського суспільства.

Предметом дослідження виступає вплив філософії Конфуція, зокрема її ключових принципів – «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість), на формування моральних засад у китайській літературі, а також роль китайської мови як засобу вираження цих ідей.

У роботі застосовується комплекс методів дослідження, що забезпечують всебічний аналіз впливу філософії Конфуція на моральні засади китайської літератури. Зокрема, історико-культурний метод дозволяє простежити розвиток конфуціанства в контексті китайської культури, дослідити його еволюцію від епохи Чуньцю до сучасності та визначити, як історичні умови формували моральні принципи, відображені в літературі. Метод текстуального аналізу використовується для вивчення конфуціанських текстів, таких як «Лунь юй» і «Ши цін», а також літературних творів різних епох, що дає змогу виокремити мовні особливості та моральні концепти, пов’язані з ідеями «жень», «лі» та «сяо».

Порівняльний метод застосовується для зіставлення проявів конфуціанської етики в класичній, середньовічній і сучасній китайській літературі, дозволяючи виявити як сталість, так і трансформацію моральних ідей у творах від Сима Цяня до Лу Сіня. Метод контент-аналізу залучається для поглибленого дослідження ключових моральних тем і мотивів у вибраних текстах, що допомагає оцінити частоту й глибину втілення конфуціанських принципів у літературній творчості. Нарешті, синтетичний метод використовується для узагальнення отриманих даних, що дає змогу сформулювати цілісне уявлення про зв’язок між філософією

Конфуція, мовою та мораллю в китайській літературі, а також підвести підсумки щодо її значення для культури Китаю.

Ці методи в сукупності дозволяють не лише дослідити теоретичні аспекти впливу конфуціанства на літературу, а й продемонструвати його практичне втілення в текстах, підкреслюючи роль мови як носія моральних ідей. Такий підхід забезпечує ґрунтовний аналіз теми та обґрунтованість висновків роботи.

Робота складається з двох основних розділів. У першому розділі розглядаються моральні основи філософії Конфуція, її місце в китайській культурі та роль мови як засобу передачі цих ідей. Другий розділ присвячений аналізу відображення конфуціанської моралі в класичній, середньовічній, пізній та сучасній китайській літературі.

Таким чином, курсова робота пропонує цілісний погляд на зв’язок між філософією Конфуція та моральним змістом китайської літератури, підкреслюючи їхню нерозривну єдність.

РОЗДІЛ 1.
ФІЛОСОФІЯ КОНФУЦІЯ ТА ЇЇ МОРАЛЬНІ ОСНОВИ

1.1. Основні принципи конфуціанства: жень, лі, сяо

Філософія Конфуція, що виникла в період Чуньцю (770–476 рр. до н.е.), стала основою етичної системи, яка вплинула на китайське суспільство на тисячоліття вперед. У центрі цієї філософії лежать три ключові принципи – 仁 «жень» (людяність), 礼 «лі» (ритуал, порядок) і 孝 «сяо» (синівська шанобливість). Ці поняття не просто теоретичні конструкції, а практичні настанови, які Конфуцій вважав необхідними для досягнення гармонії в особистому житті, сім'ї та державі. Вони відображають його бачення ідеального суспільства, де моральна поведінка є основою всіх людських взаємодій. Розглянемо кожен із цих принципів детальніше, аналізуючи їхнє значення, взаємозв'язок і місце в конфуціанській думці.

«Жень» є, мабуть, найголовнішим принципом у філософії Конфуція, який він сам називав вершиною моральної досконалості. У «Лунь юй» (论语) (Бесіди і судження), основному тексті конфуціанства, Конфуцій пояснює «жень» як любов до людей і здатність ставитися до інших так, як хотів би, щоб ставилися до тебе. «12.22 Фан Чі запитав про жень. Учитель сказав: «Любіть людей». Коли він запитав про знання, Учитель сказав: «Знай людей», і Фан Чі не зрозумів.

Учитель сказав: «Якщо ви піднімете пряме й покладете його на викривлене, воно зможе зробити викривлене прямим»» [14, с. 64]. Ця проста фраза розкриває глибоку ідею – моральність починається з емпатії та відповідного ставлення до інших.

«Жень» не обмежується лише емоціями, це активна позиція. Конфуцій наголошував, що людина, яка прагне «жень», повинна постійно самовдосконалюватися, долаючи власні слабкості. У «Лунь юй» сказано: «4.2 Учитель сказав: Ті, хто не слідує жень, не можуть довго жити в скрутних обставинах і не можуть довго жити в радості. Людина, яка слідує жень перебуває в мирі з жень. Мудра людина використовує жень.» [14, с. 14]. Таким чином, «жень» – це не лише внутрішня якість, а й зовнішня дія, спрямована на благо інших.

Наприклад, Конфуцій закликав правителів бути милосердними до підданих, а підданих – поважати правителів, створюючи взаємну гармонію.

Цей принцип також пов'язаний із золотим правилом етики, яке Конфуцій сформулював у «Лунь юй»: «15.24 Цзигун запитав: «Чи є таке одне висловлювання, якого можна дотримуватися все життя?» Учитель сказав: «Це була б «взаємність»: того, чого не бажаєш собі – не роби іншим.» [14, с. 85]. Такий підхід робить «жень» універсальною основою моральної поведінки, яка виходить за межі соціальних станів чи ієрархій. У контексті китайської культури ця концепція стала ідеалом, до якого прагнули освічені люди – «цзюнь-цзи» (шляхетні чоловіки), що втілювали моральну досконалість у словах і вчинках.

Другим наріжним каменем конфуціанства є «лі» – поняття, яке охоплює ритуали, норми поведінки та суспільний порядок. Конфуцій вважав, що хаос у суспільстві виникає через відсутність чітких правил, тому «лі» слугує інструментом для встановлення гармонії. «1.12 Майстер сказав: Гармонія – це те, що найцінніше в практиці лі…» [14, с. 3]. Однак «лі» – це не просто формальні церемонії, як похорон чи жертвоприношення, а ширше поняття, що включає етикет, традиції та навіть повсякденну ввічливість.

Конфуцій наголошував, що «лі» має бути внутрішньо мотивованим, а не механічним. У розділі 2:3 він зазначає: «2.3 Вчитель сказав: Якщо керувати народом лише законами й карами, люди уникатимуть покарань, але не матимуть сорому. Якщо ж керувати через чесноту і лі, вони матимуть сором і виконуватимуть свої обов'язки» [14, с. 5]. Отже, «лі» – це не примус, а спосіб виховання через приклад і повагу до традицій. Наприклад, дотримання ритуалу в сімейних стосунках чи державних справах зміцнює соціальні зв'язки й запобігає конфліктам.

У практичному сенсі «лі» регулювало все – від манери вітання до складних церемоній при дворі. У текстах, таких як «Лі цзі» («Книга ритуалів»), детально описано, як «лі» структурує суспільство, надаючи кожній людині чітке місце в ієрархії. Конфуцій бачив у цьому не лише порядок, а й шлях до моральної гармонії, адже правильна поведінка, за його думкою, відображає внутрішню чесноту. У

літературному контексті «лі» часто проявляється через описи ритуалів чи моральних дилем, які вирішуються завдяки дотриманню традицій.

Третій принцип, «сяо», означає синівську шанобливість і повагу до батьків та старших. Конфуцій вважав «сяо» основою всіх чеснот, адже сім'я для нього була моделлю суспільства. У «Лунь юй» 1:2 сказано: «1.2 Вчитель Йоу сказав: Рідко коли можна знайти людину, яка шанує батьків і старших, але бунтує проти начальства» [14, с. 1]. Таким чином, «сяо» – це не просто обов'язок перед родиною, а фундамент соціальної стабільності.

Конфуцій детально пояснював, що «сяо» включає не лише слухняність за життя батьків, а й турботу про них у старості та вшанування після смерті через ритуали. Наприклад, догляд за батьками чи виконання похоронних обрядів вважалися виявом моральної зрілості. Цей принцип також мав практичне значення: у суспільстві, де держава сприймалася як велика сім'я, «сяо» переносилося на відносини між правителем і підданими.

У повсякденному житті «сяо» проявлялося в простих речах – слухняності, повазі до старших, допомозі родині. Конфуцій вважав, що людина, яка не здатна шанувати батьків, не може бути чесною чи справедливою в інших сферах. У «Лунь юй» ставиться запитання: «2.7 Цзию спитав про синівську шанобливість. Учитель сказав, «Сьогодні під шанобливістю розуміють лише вміння піклуватися про батьків. Але ж і за псами та кіньми можна доглядати. Якщо немає поваги — то яка різниця?»» [14, с. 6]. Це підкреслює, що «сяо» – це не лише дія, а й внутрішнє ставлення.

«Жень», «лі» та «сяо» не є ізольованими поняттями – вони тісно переплетені. «Жень» як людяність є внутрішньою основою, що мотивує дотримання «лі» та «сяо». «Лі» забезпечує зовнішній порядок, через який «жень» проявляється в суспільстві, а «сяо» слугує першим кроком до втілення цих принципів у життя. Наприклад, людина, яка шанує батьків («сяо»), природно прагне бути гуманною («жень») і дотримуватися норм («лі»), що робить її взірцем для інших.

Конфуцій вважав, що ці принципи універсальні й доступні кожному, незалежно від статусу. У «Лунь юй» він каже: «7:30 Вчитель сказав, Чи далеко

жень? Коли я прагну його, воно приходить» [14, с. 34]. Така простота й водночас глибина зробили його вчення практичним інструментом для виховання моральної особистості. У китайській культурі ці ідеї стали етичним кодексом, який вплинув не лише на повсякденне життя, а й на літературу, де вони знаходять відображення в характерах героїв, сюжетах і моральних уроках.

Уже за життя Конфуція його принципи почали проникати в тексти, які він сам редагував, наприклад, «Ши цзін» (诗经) (Книга пісень). У цих творах «жень» проявляється в образах милосердних правителів, «лі» – у описах ритуалів, а «сяо» – у прославленні сімейної вірності. Ці ідеї стали основою для подальшого розвитку китайської літератури, де моральна поведінка часто ставала центральною темою. Наприклад, у класичних текстах герої, які дотримуються «сяо», винагороджуються, а ті, хто ігнорує «лі», зазнають краху.

Таким чином, «жень», «лі» та «сяо» є не лише філософськими концептами, а й практичними принципами, які формували моральний ідеал китайського суспільства. Їхній вплив на літературу став способом передачі цих цінностей через покоління, що робить їх ключовими для розуміння як конфуціанства, так і китайської культури загалом.

1.2. Конфуціанська етика в контексті китайської культури

Конфуціанська етика, що базується на принципах «жень», «лі» та «сяо», стала не просто філософською системою, а основою китайської культури, визначивши її моральні, соціальні та навіть політичні засади. Виникнувши в період політичної роздробленості епохи Чуньцю (770-476 рр. до н.е.), вона запропонувала відповідь на хаос і безлад того часу – через повернення до чеснот, гармонії та порядку. Конфуцій прагнув не стільки створити нове вчення, скільки відродити ідеали давнини, які він бачив у «Золотому віці» правління династії Чжоу. Утім, його ідеї виявилися настільки універсальними, що пережили століття, ставши стрижнем китайської цивілізації. Розглянемо, як конфуціанська етика вплелася в культурну тканину Китаю, формуючи суспільство і його цінності.

Конфуцій жив у часи, коли Китай був роздроблений на численні князівства, а моральні норми занепадали. У «Лунь юй» 7:1 він говорить: «7:1 Вчитель сказав, Передаю, але не створюю…» [14, с. 30]. Це свідчить про його намір повернутися до ідеалів ранньої Чжоу, коли правителі керували чеснотою, а народ шанував порядок. Його етика спиралася на давні традиції – культ предків, ритуали жертвоприношень, повагу до старших. Проте Конфуцій переосмислив ці традиції, зробивши їх не лише формальними діями, а шляхом до внутрішнього вдосконалення.

Китайська культура вже мала розвинену систему вірувань – від анімізму до поклоніння Небу (Тянь). Як зазначає М.Новаков: «…Конфуціанство взагалі та Лунь Юй зокрема фактично піднімається до рівня трансформації виражальних практик доконфуціанської доби в стрункy філософську систему, на якій побудовано класичне східне суспільство аж до сьогодення.» [4, с. 171]. Саме тому конфуціанство швидко знайшло відгук серед освічених верств – дрібних чиновників, які стали його першими носіями.

Конфуціанська етика отримала свій вираз у текстах, які Конфуцій редагував або які приписувалися його школі. «П’ятикнижжя» – «Ши цзін» (诗经) (Книга пісень), «Шу цзін» (书经) (Книга історії), «Лі цзі» (礼记) (Книга ритуалів), «Чуньцю» (春秋) (Літопис весен і осеней) та «І цзін» (易经) (Книга змін) – стали основою освіти й культури. Ці твори не лише фіксували історію чи ритуали, а й передавали моральні уроки. Наприклад, «Ши цзін» оспівує чесноти правителів і сімейну гармонію, що відповідає принципам «лі» та «сяо».

Пізніше, за династії Сун (960-1279), з’явилося «Чотирикнижжя» – «Лунь юй» (论语) (Бесіди і судження), «Мен-цзи» (孟子) (Менцзи), «Да сюе» (大学) (Велике вчення) і «Чжун юн» (中庸) (Вчення про середину), які систематизували етику Конфуція. Ці тексти стали обов’язковими для вивчення чиновниками, закріпивши конфуціанство як офіційну ідеологію. Вони формували не лише мораль, а й мову культури – з чіткими формулюваннями етичних принципів.

Конфуціанська етика еволюціонувала разом із китайською культурою. За життя Конфуція (551-479 рр. до н.е.) його вчення не мало широкого визнання – князівства більше цікавила військова сила, ніж мораль. Однак за династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) імператор У-ді проголосив конфуціанство державною доктриною. Це стало переломним моментом – етика Конфуція увійшла в систему іспитів кеджюй, якими визначали чиновників. Знання «П'ятикнижжя» стало пропуском до влади, а принципи «жень» і «лі» – критерієм оцінки правителів.

У період Тан (618-907) конфуціанство співіснувало з даосизмом і буддизмом, але зберігало домінантну роль у суспільстві. За Сун неоконфуціанство, очолене Чжу Сі, поглибило етику, додавши метафізичні аспекти – ідею «лі» як універсального принципу буття. Ця еволюція показує адаптивність конфуціанства – воно відповідало потребам кожної епохи, зберігаючи моральний стрижень. Навіть за династії Цін (1644-1912), коли Китай зіткнувся з іноземним впливом, конфуціанська етика залишалася основою традиційної культури.

Конфуціанська етика сформувала китайське суспільство як ієрархічну систему, де кожен знав своє місце. У «Лунь юй» говориться: «12:11 Герцог Цзінь із Ці запитав Конфуція про управління. Конфуцій відповів, «Нехай правитель буде правителем, підданий – підданим, батько – батьком, син – сином»…» [14, с. 62]. Ця ідея п'яти стосунків (правитель-підданий, батько-син, чоловік-дружина, старший брат-молодший брат, друг-друг) стала моральним кодексом, що регулював поведінку. Наприклад, правитель мав бути милосердним («жень»), а підданий – слухняним («сяо»), що забезпечувало стабільність.

У повсякденному житті це проявлялося в сімейних цінностях – шанування предків, турбота про батьків, виховання дітей у дусі поваги. Ритуали, як-от щорічні жертвоприношення чи церемонії вшанування старших, зміцнювали ці норми. Навіть у сільських громадах, де освіта була обмеженою, принципи «лі» передавалися через традиції – весілля, похорони, свята. Таким чином, конфуціанство стало не лише етикою еліти, а й загальнокультурним явищем.

За Хань конфуціанство стало інструментом легітимізації влади – імператори спиралися на нього, щоб обґрунтувати свою роль. Іспити кеджюй, запроваджені в

цей час, перевіряли не лише знання текстів, а й здатність застосовувати «лі» в управлінні. У період Сун і Мін ця система досягла піку – чиновники вважалися моральними авторитетами, що зміцнювало вплив конфуціанства на всі сфери життя.

Етика Конфуція проникла в китайське мистецтво, зокрема літературу, живопис і музику. У «Ши цзін» моральні ідеали прославляються через поезію – образи чесних правителів чи вірних дружин відображають «жень» і «сяо». Живопис династії Сун часто зображав сцени сімейної гармонії чи ритуалів, що підкреслювали «лі». Навіть музика, за Конфуцієм, мала виховувати людину. Як приклад у цьому розділі Конфуцій наполягає у вивченні «Ши цзін». «17.9 Вчитель сказав, "Молоді люди, чому ви не вивчаєте "Ши цзін"? "Ши цзін" може надихнути, розширити світогляд, зблизити з іншими людьми, навчити, як стримувати своє невдоволення. З нього дізнаєшся, як потрібно в дома служити батьку, а поза домом - государеві, а також назви тварин, птахів, трав і дерев.» [14, с. 96].

Цей зв’язок із мистецтвом показує, що конфуціанська етика була не лише набором правил, а й джерелом естетичних ідеалів. Вона формувала уявлення про красу як відображення моралі – гармонійний пейзаж чи вірш вважалися втіленням внутрішньої чесноти. У літературі це проявилося особливо яскраво – від історичних хронік до романів, де герої часто стикалися з моральними дилемами, вирішуваними через конфуціанські принципи.

Конфуціанська етика стала культурним кодом Китаю, що об’єднав різні регіони й епохи. Її вплив простежується в стабільності суспільства – ієрархія, повага до традицій і моральна відповідальність допомагали уникати хаосу. Водночас вона мала й обмеження – надмірна регламентація гальмувала інновації, а жорстка ієрархія часом пригнічувала індивідуальність. Проте її адаптивність дозволила вистояти навіть у XX столітті, коли Китай зіткнувся з модернізацією.

Таким чином, конфуціанська етика в контексті китайської культури стала не лише моральною системою, а й способом мислення, що пронизав усі аспекти життя – від сім’ї до держави. Її принципи, закріплені в текстах і традиціях, сформували

унікальний характер китайського суспільства, який ми бачимо і в літературі, і в повсякденній практиці.

1.3. Мова як носій конфуціанських ідей

Китайська мова, з її унікальною писемністю та багатошаровою семантикою, відіграла ключову роль у формуванні й поширенні конфуціанської етики. Конфуцій не лише використовував мову як засіб передачі своїх ідей, а й надавав їй особливого значення, вважаючи її інструментом морального виховання. У «Лунь юй» 13:3 він наголошує: «…Якщо імена неправильні – слова не відповідають дійсності; якщо слова не відповідають дійсності – справи не завершуються…» [14, с. 66]. Ця концепція «чжен мін» (正名) (виправлення імен) підкреслює, що мова для Конфуція була не просто способом спілкування, а відображенням порядку й чесноти. Розглянемо, як китайська мова стала носієм конфуціанських ідей – через лексику, стиль і тексти.

Конфуцій вважав, що правильне вживання слів – основа гармонії в суспільстві. Як приклад можна розглянути вже вишезгадану цитату з «Лунь юй»: «12:11 Герцог Цзінь із Ці запитав Конфуція про управління. Конфуцій відповів, «Нехай правитель буде правителем, підданий – підданим, батько – батьком, син – сином»…» [14, с. 62].». Тут мова виступає регулятором соціальних ролей – якщо назви відповідають суті, люди діють згідно з моральними нормами. Ця ідея «чжен мін» стала філософською основою для використання мови в конфуціанстві. Наприклад, слово «цзюнь-цзи» (шляхетний чоловік) не просто позначало соціальний статус, а й несло етичний зміст – ідеал людини, яка втілює «жень» і «лі».

Конфуціанські тексти – «Лунь юй», «Мен-цзи», «Да сюе» – вирізняються специфічною лексикою, що відображає етичні принципи. Ключові терміни, як-от «жень» (людяність), «лі» (ритуал), «сяо» (синівська шанобливість), стали основою морального словника. Ці слова не лише описували чесноти, а й задавали стандарти поведінки. Така лексика була лаконічною, але багатозначною. Ієрогліфи часто мали кілька значень залежно від контексту – наприклад, «лі» 礼 могло означати як

«ритуал», так і «порядок» чи «ввічливість». Ця гнучкість дозволяла адаптувати ідеї Конфуція до різних ситуацій, зберігаючи їхню глибину. Водночас повторення ключових термінів у текстах створювало ефект дидактичності – читач постійно стикався з моральними настановами, що сприяло їх засвоєнню.

Стиль конфуціанських текстів – простий, але виразний, із чіткою структурою. У «Лунь юй» переважають короткі діалоги між Конфуцієм і його учнями. Лаконічність робила вчення доступним, але водночас залишала простір для інтерпретації. Використання паралельних конструкцій додавало текстам ритмічності й запам'ятовуваності, що було важливим у культурі усної передачі знань.

Ще однією особливістю був дидактичний тон. Конфуцій часто вдавався до запитань і відповідей. Такий стиль не лише навчав, а й спонукав до роздумів. У пізніших текстах, як-от «Чжун юн», з'являються складніші синтаксичні конструкції, що відображають розвиток неоконфуціанства, але основа – ясність і моральна спрямованість – залишалася незмінною.

Конфуцій редагував «П'ятикнижжя», тексти якого стали першими носіями його ідей у літературній формі. У «Ши цзін» мова поетична, але пронизана моральними мотивами. У «Шу цзін» переважає офіційний стиль, де описуються чесноти правителів – ідеал «жень». «Лі цзі» деталізує ритуали, використовуючи точну термінологію, що закріплює «лі» як практичну норму. Ці тексти, написані класичною китайською (веньянь), але вирізняються стислістю й багатозначністю. Така мова стала еталоном для освічених людей, формуючи літературну традицію, де етика й стиль були нероздільні.

Конфуціанська мова вплинула на розвиток літературної китайської мови – від веньянь до пізнішого байхуа (розмовної мови). Наприклад, у «Ши цзі» Сима Цяня описи чеснот правителів повторюють лексику Конфуція – «жень» та «лі» стають критеріями оцінки історичних постатей. Навіть у художніх творах, як-от романи епохи Мін, герої говорять фразами, що нагадують конфуціанські настанови.

Цей вплив простежується і в синтаксисі – паралелізм і ритмічність, запозичені з конфуціанських текстів, стали характерними для китайської прози й поезії. Наприклад, у поезії Тан моральні роздуми часто виражені через стислі, але виразні образи, що відлунюють «Ши цзін». Таким чином, мова не лише передавала ідеї Конфуція, а й формувала естетичні стандарти літератури.

Освіта в Китаї, заснована на конфуціанських текстах, формувала не лише знання, а й мовну культуру – чиновники й письменники вчилися висловлювати думки точно й етично. Як зазначає В. Трубіцина «Система освіти в середньовічному Китаї зорієнтована на підготовку знавців конфуціанства. Досконале знання стародавніх текстів, уміння вільно оперувати висловленнями мудреців і вміння писати твори, в яких вільно викладається і коментується мудрість предків – такою була програма навчання в китайській школі – державній чи приватній. Протягом тисячоліть саме це вважається в Китаї наукою.» [8, с. 232]. Також у повсякденному житті мова відображала ці ідеї етичності як ввічливі форми звертань, наприклад «сяньшен» (先生) (пане) чи «шифу» (师傅) (майстре), які в свою чергу ґрунтувалися на «лі». Таким чином, мова стала мостом між філософією й суспільством, переносячи етику в усі сфери життя.

Отже, китайська мова як носій конфуціанських ідей відіграла унікальну роль – вона не просто фіксувала етику, а й формувала її, стаючи частиною моральної свідомості китайського народу. Її лексична глибина, стилістична виразність і виховна функція зробили її ідеальним засобом для втілення філософії Конфуція в життя й літературу.

РОЗДІЛ 2.
ВІДОБРАЖЕННЯ КОНФУЦІАНСЬКОЇ МОРАЛІ В КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

2.1. Конфуціанські ідеї в класичній китайській літературі

Класична китайська література, що охоплює період від епохи Чжоу (1046-256 рр. до н.е.) до завершення династії Хань (220 р. н.е.), стала першим полем, де конфуціанська мораль знайшла своє художнє втілення. Конфуцій сам брав участь у формуванні цієї традиції, редагуючи тексти, які згодом увійшли до «П'ятикнижжя». Його принципи – «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість) – не лише пронизали ці твори, а й задали моральний тон для наступних поколінь письменників. У класичній літературі ці ідеї проявляються через образи героїв, сюжети й дидактичні настанови, відображаючи ідеал гармонійного суспільства. Розглянемо, як конфуціанська етика втілилася в таких творах, як «Ши цзін» (诗经), «Чуньцю» (春秋) з коментарями Цзо Цзюміна у «Цзо Чжуань» (左傳) та «Ши цзі» (史记).

«Ши цзін» (诗 经) (Книга пісень), складена між XI і VII ст. до н.е. і відредагована Конфуцієм, є одним із найдавніших літературних творів Китаю. Ця збірка з 305 пісень – від народних гімнів до придворних од – стала не лише поетичним шедевром, а й моральним путівником. Конфуцій цінував її за виховну силу, наголошуючи в «Лунь юй» вивчати «Ши цзін». У збірці конфуціанські ідеї простежуються в образах і темах, що прославляють «сяо» та «лі». Наприклад, пісня «Цзян Чжун-цзи» (将仲子) розповідає про дівчину, яка просить не приходити Чжунци до неї, бо вона боїться що скажуть в першу чергу батьки. «Майстер Чжун сподобався б мені більше,

Якби не приходив зненацька,

Не переступав межі нашого двору,

Не ламав наших верб.

Не те щоб я дуже шкодувала за вербами —

Я боюся осуду своїх батьків...» [15, с. 99]. Тут «сяо» проявляється в повазі до сімейної ієрархії – дівчина не хвилюється про зламані дерева, а більше переживає за батьківські слова, тим самим підкреслюючи пошану до них, що втілює в собі «сяо». Також інший приклад, у пісні «Сінь нан шань» (信南山) восхваляється «лі», а саме у виді жертвориношення предкам:

«…Він ці дари приносить і вручає,
І пахощами наповнює повітря;
І на обряди, сповнені шани,
У врочистості з'являються давні Предки,
І щедро віддячують за це —
Життям тривалим, безкінечним!» [15, с. 246].

Конфуцій використовував «Ши цзін» для навчання учнів, вважаючи, що поезія виховує почуття й мораль. У «Лунь юй» він пояснює символіку пісень, пов'язуючи їх із «лі». «3.8 Цзіся запитав, «Що означають рядки з Книги Пісень:

Усмішка ніжна — з ямочками,
Очі прекрасні — сяючі,
Просте тло підкреслює барви?»
Учитель сказав, «Живопис іде слідом за простою шовковою тканиною».

Цзіся сказав, «Отже, лі іде слідом?» Учитель сказав, «О, як Шан (Цзіся) підносить мене! Нарешті я знайшов того, з ким можна обговорювати Книгу Пісень!»» [14, с. 10]. Таким чином, «Ши цзін» стала першим літературним твором, де конфуціанська етика втілилася через художні образи, закладаючи основу для дидактичної ролі літератури в Китаї.

«Чуньцю» (春秋) (Літопис весен і осеней), ще один текст із «П'ятикнижжя», приписується Конфуцію як автору чи редактору. Цей лаконічний літопис подій князівства Лу (722-481 рр. до н.е.) на перший погляд здається сухим переліком фактів – наприклад, «Майстер Чу і лідер Чжен вторглися в Чень…» [16, с. 583]. Проте Конфуцій вкладав у нього моральний зміст через вибір слів і пропуски. «Цзо чжуань» (左傳) (Коментарі Цзо), написані пізніше, розширюють «Чуньцю», додаючи деталі й моральні судження. Наприклад, щодо епізоду з вторгненням до

Чень автор дає опис: «Коли правитель Гун Чень помер, вожді Чу не відреагували ритуально пристойно...» [16, с. 587]. Інший приклад, коли в «Цзо чжуань» критикують Лорда Сюаня з Лу за напад на Джу після того, як він не зміг вирішити конфлікт між невеликими володіннями Джу і Тан: «Це не відповідало ритуальній пристойності. Країни досягають миру завдяки ритуальній пристойності, а не через безлад. Напасти, але не встановити лад — означає спричинити безлад. Якщо намагатися приборкати безлад безладом — який лад тоді буде? А без ладу як можна здійснити ритуальну пристойності?» [16, с. 607]. Ці коментарі показують, як конфуціанська етика використовувала історію для повчання – правителі, які ігнорували мораль, зазнавали краху, а ті, хто дотримувався «лі», процвітали.

«Ши цзі» (史记) (Записи великого історика), написані Сима Цянем за династії Хань (близько 91 р. до н.е.), – це вершина класичної літератури, що синтезує історію й мораль. Сима Цянь, вихований у конфуціанській традиції, структурував свій твір як серію біографій, де герої оцінюються через призму «жень», «лі» та «сяо». Наприклад у розділі біографії Гонсунь Хуна, який допоміг встановити конфуціанство як офіційну доктрину китайської держави, розповідається про його ставлення до мачухи: «Він піклувався про свою мачуху, ставлячись до неї з великою повагою та синівською шанобливістю» [23, с. 187]. Водночас Сима Цянь критикує правителів, які ігнорували його вчення, – наприклад, герцога Лу, – демонструючи наслідки порушення «лі». У «Ши цзі» також є розділи про злодіїв і тиранів – як-от Цинь Ши Хуан-ди, – де їхні дії засуджуються через призму конфуціанської моралі. Наприклад, спалення книг у 213 р. до н.е. Сима Цянь називає порушенням «лі», що призвело до падіння Цинь. Ці контрасти між чеснотою й аморальністю підкреслюють дидактичну мету твору – навчати через історію.

Класична література була не лише мистецтвом, а й інструментом виховання. «Ши цзін» учили напам’ять, щоб засвоїти «лі» й «сяо». «Чуньцю» слугувало посібником для правителів – його моральні уроки вчили уникати помилок минулого. «Книга пісень» стала настільною книгою чиновників, які через іспити

кеджюй вбирали конфуціанську етику. Ці твори формували суспільну свідомість – від селян, що співали пісні «Ши цзін», до еліти, що цитувала Сима Цяня.

Конфуціанська мораль у цих текстах мала практичне значення – вона виправдовувала ієрархію, прославляла чесноту й засуджувала хаос. Наприклад, у «Ши цзін» пісня «Да я» (Великі оди) закликає правителів бути милосердними, що відображає «жень». У «Цзо чжуань» покарання за порушення «сяо» – як-от вигнання чи смерть – слугувало уроком для читачів. Таким чином, література стала мостом між філософією й життям.

Конфуціанські ідеї в класичній літературі заклали фундамент для подальшого розвитку китайської прози й поезії. «Ши цзін» вплинув на поетів Тан, «Чуньцю» – на істориків, а «Ши цзі» – на романістів Мін і Цін. Принципи «жень», «лі» та «сяо» стали літературними архетипами – герої, що їх втілюють, винагороджуються, а ті, хто їх ігнорує, зазнають краху. Ця традиція показує, як конфуціанство сформувало не лише зміст, а й мету літератури – виховувати й гармонізувати.

Отже, класична китайська література стала першим і найяскравішим відображенням конфуціанської моралі. Через поезію, історію й біографії вона передала принципи Конфуція, зробивши їх частиною культурної свідомості Китаю.

2.2. Конфуціанська мораль у середньовічній та пізній літературі

Середньовічна та пізня китайська література – від династії Тан (618-907) до Цін (1644-1912) – розвивалася в умовах, коли конфуціанство стало державною ідеологією й культурною основою. Цей період охоплює розквіт поезії Тан, неоконфуціанство Сун, а також романи й оповідання Мін і Цін. Принципи «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість) не лише зберегли своє значення, а й адаптувалися до нових літературних форм, відображаючи моральні ідеали суспільства. У творах цього часу конфуціанська етика проявляється через характери героїв, конфлікти й дидактичні сюжети, стаючи водночас джерелом натхнення й об’єктом осмислення. Розглянемо, як ці ідеї втілилися в поезії Тан,

романах «Троєцарство» і «Сон у червоному теремі», а також у коротких оповіданнях.

Епоха Тан вважається золотим віком китайської поезії, а такі поети, як Лі Бо (701-762) і Ду Фу (712-770), залишили твори, що відображають конфуціанську етику в художній формі. Хоча Лі Бо часто асоціюється з даосизмом, його поезія несе відбиток «жень» – любові до людей і природи. У вірші «П'ю вино під місяцем»(月下獨酌) він пише:

«…Підіймаю чашу — п'ю за ясний місяць,

А тінь моя — вже третій друг між нами…» [17, с. 43]. Тобто, в цьому уривку поет навіть в умовах самотності шукає «друзів» — серед місяця і тіні. Це метафоричне прагнення до спілкування і зв'язку — вияв гуманної душі, здатної до дружби й емоційного зв'язку навіть без співрозмовника. Його образи – самотній мандрівник, що шукає спокій, – відлунюють прагнення до внутрішньої чесноти.

Ду Фу, відомий як «поет-мудрець», більш явно спирається на конфуціанство. У вірші «Хатина, зруйнована осіннім вітром» (茅屋为秋风所破歌) він описує власну бідність, але мріє про дах для всіх нужденних: «...Якби я міг збудувати мільйон домів – дати притулок усім біднякам…» [13, с. 41-43]. Це пряме втілення «жень» – співчуття й турботи про інших. Його твори також прославляють «сяо» – у «Пісні про моїх братів» (月夜憶舍弟).

«…У мене є брати, та всі вони розкидані,

Немає нікого з рідних, у кого б міг спитати, чи ще живі вони.

Я надсилаю листи, але вони ніколи не доходять.» [12, ст. 149-151]. Ду Фу тужить за родиною, підкреслюючи сімейний обов'язок та внутрішні переживання. Поезія Тан використовувала ритмічність і образність «Ши цзін», але додавала особистий тон. Конфуціанська мораль тут – не абстрактна норма, а пережите почуття, що робить її ближчою до читача.

Роман «Трицарство» (三国演义), приписуваний Ло Гуаньчжуну (XIV ст.), – один із чотирьох великих романів Китаю, написаний за династії Мін. Цей твір, заснований на історичних подіях III століття, пронизаний конфуціанською

мораллю, що слугує основою для оцінки героїв. У центрі сюжету – боротьба трьох держав (Вей, Шу, У), але моральні принципи визначають долю персонажів.

Лю Бей, лідер Шу, зображений як втілення «жень» – він милосердний до народу й вірний союзникам. Наприклад його настанова синові Лю Шаня перед смертью: «Не чини зла, навіть якщо воно дрібне; не уникай добра, навіть якщо воно незначне. Лише за допомогою мудрості та чесноти людей можна перемогти.» [19, с. 1032]. Це відображає ідею, що «жень» не проявляється лише у великих діяннях — вона щоденна, звичайна, непомітна. Також у фразі йдеться не лише про внутрішнє почуття, а про практику морального вибору — Навіть дрібне зло — це порушення лі, а дрібне добро — його утвердження.

Натомість Цао Цао, антагоніст, часто ігнорує «лі», прагнучи влади через хитрість. У главі 4 він убиває родину друга, виправдовуючи це словами: «Краще я зраджу світ, ніж світ зрадить мене» [19, с. 50]. Його аморальність контрастує з чеснотою Лю Бея, підкреслюючи конфуціанський урок – порушення «лі» веде до хаосу.

«Трицарство» використовує історичний контекст, щоб навчати – герої, які дотримуються «жень» і «сяо», стають легендами, а ті, хто їх зневажає, – застереженням. Мова роману, хоч і ближча до байхуа, зберігає конфуціанську лексику – «чеснота», «порядок», «вірність» – що робить його дидактичним твором у дусі Конфуція.

Роман «Сон у червоному теремі» (紅樓夢), написаний Цао Сюецінем за династії Цін (XVIII ст.), – вершина пізньої літератури, що досліджує конфуціанську мораль через призму занепаду аристократичної родини Цзя. У центрі – Баоюй, юнак, який балансує між особистими бажаннями й сімейним обов’язком. Роман пронизаний «сяо» – повагою до старших і турботою про родину. Як приклад, Дайюй прибувши до палацу, зустрічає бабусю та знайомиться з іншими родичами: «Дайюй кланялася кожній родичці, а бабуся тим часом розпорядилася:

— Покличте панянок! З нагоди приїзду дорогої гості з далеких країв нехай не йдуть на заняття.» [9, с. 43]. Тобто тут розглядається в одночас пошана до старших та рідних від Дайюй, і в цей самий час відображається відповідне

ставлення до неї як до гостя, що відповідає концепції «лі». Інакший випадок, коли Баоюй хвилюється за стан сестри та наказує її провідати:

«— Що поробляє сестра Баочай? — поцікавився Баоюй. —

Уже кілька днів вона не показується!

— Вона нездужає.

Тут Баоюй звернувся до служниць:

— Хто піде її провідати, нехай скаже, що ми із сестрицею Лін Дайюй звеліли довідатися про здоров'я тітоньки й сестри Баочай. Запитайте, на що хворіє сестра, які приймає ліки. По правді кажучи, мені самому варто було б її провідати, але я щойно повернувся із школи й до того ж трохи застуджений, тому прийду іншим разом. Так і передайте.» [9, с. 109]. У цьому уривку головний герой уособлює в собі «жень» у щирому співчутті та небайдужесті до інших. Також пізніше у творі конфлікт із сімейними очікуваннями від Баоюя показує напругу між індивідуальністю й «лі». Більш того, роман критикує порушення конфуціанських норм – Цзя Ше, старший родич, зловживає владою, а Цзя Лянь зраджує дружину, ігноруючи концепцію ритуалу. Їхні дії призводять до занепаду родини, що слугує моральним уроком – відхід від «лі» руйнує гармонію.

Короткі оповідання, як-от «Ляо чжай чжи і» (聊斋志异) (Дивні історії з китайської студії) Пу Сунліна (XVII ст.), також несуть конфуціанську мораль. У цих творах, попри фантастичний елемент, герої часто стикаються з моральними випробуваннями. У оповіданні «Чжу Вен» (祝翁) головний герой на ім'я Чжу вмирає, але повертається до життя, щоб забрати із собою свою дружину, бо не хоче залишати її саму в цьому світі. «Я залишаю дружину!… Який сенс у житті без неї для старого, що залежить від дітей у всьому…» [22, с. 202]. Його вчинок — повернутися з того світу не заради себе, а щоб «забрати» кохану дружину, — свідчить про глибоку емпатію, співчуття і відданість. Це прояв жень у його найвищій формі: готовність до спільної смерті, аби не залишити близьку людину в самотності. Коли Чжу повертається до життя, його родина одразу береться за дотримання похоронного ритуалу — виготовлення жалобного одягу, дотримання традицій. Натомість сам Чжу, попри своє бажання бути з дружиною, не діє

імпульсивно. Відповідаючи на розпит про смерть у другий раз він каже: «Це не проблема. Ти тільки приготуйся й виконай усі невідкладні справи» [22, с. 202]. Це — повага до обов'язків, ритуалів, зовнішніх форм належної поведінки. Це є свідком того, що Пу Сунлін використовував фантастику, щоб популяризувати етику Конфуція, роблячи її зрозумілою навіть неосвіченим читачам.

У середньовічній і пізній літературі конфуціанська етика адаптувалася до нових умов. У поезії Тан вона була ідеалізована – герої втілювали «жень» у гармонії з природою. У романах Мін і Цін з'являється критика – автори показують, як реальність відходить від ідеалів «лі» й «сяо». Наприклад, у «Сні у червоному теремі» занепад родини Цзя – це алегорія кризи конфуціанського суспільства за Цін, коли корупція й лицемірство підмінили чесноту.

Ця еволюція відображає зміну ролі літератури – від прославлення моралі до її осмислення. У Тан поети вірили в силу «жень» і «лі», у Мін і Цін письменники почали сумніватися, чи можливо їх зберегти в світі, що змінюється. Проте конфуціанські принципи залишалися еталоном – навіть у критиці вони слугували мірилом.

Література цього періоду перейшла від веньянь до байхуа, але зберегла конфуціанську лексику – «жень», «лі», «сяо» – як символи моралі. Ритмічність і образність поезії Тан відлунюють у «Ши цзін». У «Троєцарстві» Лю Бей говорить фразами, що нагадують вчення у «Лунь юй». У оповіданні Пу Сунліна проста мова контрастує з глибокими моральними уроками, що робить їх доступними.

Стиль варіювався – від вишуканої поезії до розмовної прози, але мета залишалася конфуціанською – виховувати через мистецтво.

Конфуціанська мораль у середньовічній і пізній літературі стала основою сюжетів і характерів. Вона формувала ідеал героя – від поета, що шукає гармонію, до воїна, що жертвує собою заради справедливості. Водночас література цього часу почала досліджувати межі цих принципів, показуючи їхню вразливість у реальному світі.

Отже, середньовічна та пізня китайська література відобразила конфуціанську мораль у всій її складності – від ідеалізованих образів Тан до

трагічних конфліктів Цін. Через поезію, романи й оповідання вона передала принципи «жень», «лі» та «сяо», зробивши їх частиною літературної спадщини Китаю.

2.3. Сучасна китайська література та спадщина Конфуція

Сучасна китайська література, що охоплює період від початку XX століття до сьогодення, розвивалася в умовах радикальних змін – падіння династії Цін, революції, модернізації та глобалізації. Конфуціанство, яке століттями було основою китайської культури, зіткнулося з критикою, зокрема під час Руху 4 травня (1919 р.), коли його звинувачували в гальмуванні прогресу. Проте принципи «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість) не зникли з літератури – вони трансформувалися, отримавши нове осмислення. Письменники, як-от Лу Сінь, Ба Цзінь і сучасні автори, використовували конфуціанську спадщину то як об’єкт критики, то як моральний орієнтир, відображаючи складність її ролі в новому Китаї. Розглянемо, як ці ідеї проявилися в літературі XX-XXI століть .

На початку XX століття Китай пережив культурну кризу – традиційні цінності зіткнулися з західними ідеями демократії й науки. Рух 4 травня 1919 року закликав відкинути конфуціанство, вважаючи його символом застою. Проте повністю позбутися його впливу було неможливо – конфуціанська мораль залишалася частиною суспільної свідомості. У «Лунь юй» 2:15 Конфуцій каже: «2.15 Вчитель сказав: якщо ви будете вивчати, але не розмірковуватимете, ви загубитесь. Якщо ви розмірковуєте, але не вивчаєте, ви потрапите в біду.» [14, с. 7]. І цей заклик до критичного мислення несподівано резонував із прагненням до змін. Сучасні письменники почали переосмислювати «жень», «лі» та «сяо», адаптуючи їх до нових реалій – від боротьби з несправедливістю до пошуку гармонії в індустріальному світі.

Література цього часу стала дзеркалом конфлікту між традицією й модерністю. Якщо раніше конфуціанські принципи прославлялися, то тепер вони часто ставали об’єктом сатири чи трагічного аналізу. Водночас їхня глибина

дозволяла авторам знаходити в них відповіді на моральні дилеми XX століття – від революційних потрясінь до посткомуністичної реальності.

Лу Сінь (1881-1936), один із засновників сучасної китайської літератури, відомий своєю різкою критикою конфуціанства. У його творах – як-от оповідання «Нотатки божевільного» (狂人日记) – традиційна мораль зображена як «людоїдська». «…Для певності я розкрив книжку з історії, але там, хоч би про яку епоху йшла мова, сторінки рясніли словами «гуманність», «справедливість», «чесність», «доброзичливість». Мені все одно не спалося, тож я заглибився в читання і десь після півночі раптом помітив, що по всій книзі поміж рядками маячить одне слово «людожерство»!» [6. с. 19]. Герой читає між рядків класичних текстів і бачить заклик «їсти людей», що символізує, на думку Лу Сіня, гніт і лицемірство конфуціанського суспільства. Але водночас він зберігає моральний ідеал «жень», закінчуючи свій твір рядками: «Я, чиє минуле нараховує чотири тисячі років людожерства, лише тепер зрозумів, як важко знайти справжню людину!

Може, є ще діти, які не їли людей?

Врятуйте врятуйте дітей!..» [6 с. 26-27]. Цими словами Лу Сінь не відкидає саму ідею гуманності — «жень», — а радше прагне її переосмислення. Він критикує не стільки конфуціанську концепцію як таку, скільки те, як вона була спотворена і використана у феодальному суспільстві для виправдання жорстокості, придушення індивідуальності та збереження влади старших поколінь. Його заклик «врятувати дітей» — це не тільки протест проти традиційної моралі, а й надія на відродження справжньої гуманності. Він критикує «лі» як формальність, що приховує жорстокість, і «сяо» як інструмент придушення індивідуальності.

Також як приклад, у «Справжній історії А-Кью» (阿 Q 正传) герой у роздумі про жінок герой приходить до думок: «Сказано ж, що «із трьох видів неповаги до батьків найгірший – не мати потомства». Відомий також вислів, що «дух Жо Ао голодуватиме». Так, бездітність — велике горе для людини» [6, с. 83]. А-К'ю озвучує поважні конфуціанські ідеї, але робить це поверхнево, як частину соціального автоматизму. Автор показує, що традиційна мораль часто втратила

свою щирість і стала формальністю, що її використовують, не розуміючи глибшого сенсу.

Ба Цзінь (1904-2005), інший видатний письменник, у романі «Сім'я» (家) (1933) досліджує конфуціанську мораль через призму занепаду традиційної родини. У центрі – брати Цзюе-сінь, Цзюе-мінь і Цзюе-хуей, які борються з патріархальною системою. Цзюе-сінь, старший брат, втілює «сяо» – він підкоряється волі діда й батька, жертвуючи власним щастям. «Цзюе-сін не вимовив жодного слова протесту, і подібна думка ніколи не приходила йому в голову. Він лише кивнув, щоб показати, що погоджується з бажаннями батька.» [21 с. 36] . Він погоджується на небажаний шлюб, щоб не порушити сімейний порядок, що відображає конфуціанський концепт синівської шанобливості та ритуалу.

Проте Ба Цзінь показує, як сліпе слідування «сяо» руйнує життя – Цзюе-сінь втрачає кохану, а молодші брати повстають проти цього. Цзюе-хуей, наймолодший, кидає виклик «лі», відмовляючись від традицій заради свободи, втікаючи з сім'ї навчатись у місто. Роман критикує жорсткість конфуціанських норм, але водночас визнає їхню силу – герої не можуть повністю відірватися від сімейних цінностей. Ба Цзінь використовує просту мову байхуа, але його діалоги пронизані конфуціанською лексикою – «шанобливість», «чеснота» – що підкреслює боротьбу між старим і новим. Його твори – це не лише критика, а й пошук нового сенсу «сяо» й «лі» в епоху змін.

У творах Юй Хуа, як-от «Жити» (或者) (1993), простежується «жень» – головний герой Фуґуй втрачає все: маєток, рідних, друзів, але в процесі страждання набуває глибокого співчуття до інших. Він переживає смерть кожного з близьких із внутрішньою гідністю й смиренням, не озлоблюється. Наприклад, коли його син Юцін гине, здаючи кров на переливання дружині Чуншена, Фуґуй не шукає помсти, а тихо оплакує сина й продовжує жити заради інших — зокрема заради дружини і доньки. «Я подумав про мого сина, який лежав самотньо в тій маленькій кімнаті — біль був нестерпним. Я сказав Чуншеню: "Я хочу побачити свого сина".

Я більше не хотів нікого вбивати.» [24, с. 156]. Це вияв жень — гуманності навіть у найтемніші моменти. Ці автори не ідеалізують конфуціанство, але використовують його принципи, щоб показати стійкість людини в хаосі сучасності.

Сучасна поезія також звертається до Конфуція. Бей Дао, представник «туманної поезії» 1980-х, у вірші «Відповідь» (回答) пише:

«…Якщо море приречене зруйнувати дамби —

Нехай солона вода хлине в моє серце.

Якщо земля приречена здійнятись —

Хай людство обере нову вершину для буття…» [11, с. 33]. Ці рядки з вірша, де постає високий гуманізм, втілений у «жень»: навіть якщо старий світ зруйновано, людство має шанс на оновлення, моральне й духовне. Поет вірить у потенціал етичного вибору, у можливість не просто вижити, а жити з новою метою — більш справедливо, мудро, з повагою до людської гідності. Ці рядки резонують із конфуціанською ідеєю: у світі постійної змінності (дао) лише моральна сталість (жень) дає опору. Також у його поезії «Декларація» (宣告) зображається більш детально та конкретніше концепції Конфуція:

«Можливо, настав останній час —

я не залишив заповіту,

лише ручку — для моєї матері.

Я не герой

у добу без героїв,

я просто хочу бути людиною…» [11, с. 62]. Попри жорстокісті часу, ліричний герой не озлоблюється й не закликає до насилля, а прагне залишитися перш за все людиною, а не героєм чи мучеником. Це наслідок «жень» – здатності до морального вибору, навіть коли навколо панує беззаконня. У рядку «лише ручку – для моєї матері» прослідковується конфуціанський жест – повага до матері, збереження зв’язку поколінь, навіть перед лицем смерті. Проте ця «сяо» не є покорою, а емоційною відповідальністю перед тим, хто дав життя. Хоча стиль сучасний у цих віршах, але моральний підтекст – конфуціанський.

У сучасній літературі «жень», «лі» та «сяо» набули нового змісту. «Жень» перетворилося з абстрактної чесноти на конкретну турботу про майбутньє людство та знаходження гармонії поміж випробуваннь. «Лі» втратило ритуальний аспект, але зберегло ідею порядку – у Ба Цзіня це критика застарілих норм. «Сяо» змінилося найсильніше – від слухняності до складного балансу між обов'язком і свободою, як у «Сім'ї» Ба Цзіня. Ця трансформація відображає вплив модернізації – конфуціанство перестало бути догмою, але залишилося моральним компасом. Письменники XX століття критикували його обмеження, але водночас шукали в ньому відповіді на питання про сенс життя, сім'ю й суспільство.

Сучасна література перейшла на байхуа, але зберегла конфуціанську лексику – «людяність», «синівська шанобливість» – як символи традиції. У Лу Сіня сатиричний стиль контрастує з моральними алюзіями – наприклад, «людожерство» відсилає до «людяності», змінюючи його зміст. Ба Цзінь використовує прості діалоги, де слова «сім'я» й «обов'язок» несуть конфуціанський підтекст. А у новелі Юй Хуа конфуціанська ідея співчуття (жень) оживає через страждання та терпіння героя, що зберігає людяність навіть у найтрагічніші миті свого життя. Поезія, як у Бей Дао, поєднує модерністську абстрактність з оновленим конфуціанським баченням та традиційну ритмічність, що нагадує «Ши цзін». Цей синтез показує, як конфуціанська спадщина адаптувалася до нового часу, зберігаючи свою виховну роль.

Спадщина Конфуція в сучасній китайській літературі – це не лише відгомін минулого, а й жива сила, що допомагає осмислювати сучасність. Від критики Лу Сіня до гуманізму Юй Хуа вона показує, як «жень», «лі» та «сяо» можуть співіснувати з новими ідеями. Ця література доводить, що конфуціанська мораль – не застаріла догма, а джерело, що надихає й адаптується. Отже, сучасна китайська література трансформувала конфуціанську спадщину, зробивши її частиною діалогу про людину й суспільство. Через прозу й поезію вона показала, що принципи Конфуція залишаються актуальними – як критика, як ідеал, як основа культури.

ВИСНОВКИ

Дослідження філософії Конфуція як основи моралі у китайській літературі показало, що його етичні принципи – «жень» (людяність), «лі» (ритуал) і «сяо» (синівська шанобливість) – стали невід'ємною частиною літературної традиції Китаю. Ці ідеї, сформульовані понад дві з половиною тисячі років тому, пронизали твори різних епох – від класичних текстів до сучасної прози й поезії, слугуючи моральним орієнтиром і джерелом художнього натхнення. Аналіз підтвердив, що конфуціанська мораль не лише формувала зміст літератури, а й впливала на її мову, стиль і виховну функцію, залишаючись актуальною навіть у часи радикальних суспільних змін.

У першому розділі роботи встановлено, що філософія Конфуція базується на трьох ключових принципах, які взаємопов'язані й спрямовані на досягнення гармонії. «Жень» як основа людяності закликає до співчуття й самовдосконалення, «лі» регулює суспільний порядок через ритуали й норми, а «сяо» підкреслює важливість сімейних зв'язків як фундаменту соціальної стабільності. Ці принципи стали етичним кодексом китайської культури, закріпленим у «П'ятикнижжі» і «Чотирикнижжі», що слугували основою освіти й суспільної моралі. Китайська мова, зі своєю семантичною глибиною й символізмом, відіграла роль носія цих ідей – від лаконічних висловів «Лунь юй» до поетичних образів «Ши цзін». Її стилістичні особливості – ритмічність, паралелізм, дидактичність – посилили вплив конфуціанства на літературу.

Другий розділ роботи продемонстрував, як конфуціанська мораль еволюціонувала в літературі різних періодів. У класичних творах – «Ши цзін», «Чуньцю», «Ши цзі» – вона проявляється через ідеалізовані образи чеснотливих правителів і моральні уроки історії, підкреслюючи «лі» й «сяо» як основи порядку. У середньовічній і пізній літературі – поезії Тан, романах «Троєцарство» й «Сон у червоному теремі» – принципи Конфуція стають складнішими, відображаючи конфлікти між ідеалом і реальністю. Поети, як Ду Фу, прославляли «жень», а романісти, як Цао Сюецінь, критикували порушення «лі», показуючи занепад суспільства. У сучасній літературі XX-XXI століть – творах Лу Сіня, Ба Цзіня, Юй

Хуа – конфуціанство переосмислюється: «жень» трансформується в гуманізм, «сяо» – у боротьбу за свободу в межах сім'ї, а «лі» втрачає обов'язковість, задля розвитку індивідуальності.

Ключовий висновок полягає в тому, що конфуціанська мораль у китайській літературі – це не статична система, а динамічний елемент, що адаптується до історичного контексту. У класичний період вона прославляла ідеали, у середньовіччі – ставала об'єктом художнього осмислення, а в сучасності – джерелом як критики, так і натхнення. Ця еволюція відображає здатність конфуціанства відповідати на виклики часу – від стабілізації суспільства в епоху Чжоу до пошуку сенсу в глобалізованому світі. Література стала не лише дзеркалом цих принципів, а й способом їх передачі через покоління, формуючи моральну свідомість читачів.

Значення конфуціанської етики для розуміння китайської літератури важко переоцінити. Вона допомагає розкрити глибинний зміст творів – від символів «Ши цзін» до трагічних доль героїв «Сну у червоному теремі» чи гуманістичних мотивів Юй Хуа. Мова, просякнута конфуціанською лексикою – «чеснота», «гармонія», «шанобливість», – підкреслює нерозривний зв'язок між філософією, літературою й культурою. Навіть у творах, що критикують традицію, як у Лу Сіня, простежується її вплив – у прагненні до людяності.

Перспективи подальшого дослідження відкриваються в кількох напрямах. По-перше, варто детальніше проаналізувати, як конфуціанська мораль впливає на сучасну китайську літературу в умовах глобалізації – чи зберігає вона свою силу в епоху цифрових медіа й західного впливу? По-друге, цікаво дослідити зв'язок між мовою, літературою й мораллю в інших східноазійських культурах, де конфуціанство також відіграло роль – наприклад, у Японії чи Кореї. Нарешті, аналіз перекладів китайських творів іншими мовами може показати, як конфуціанські ідеї сприймаються поза межами Китаю.

Таким чином, філософія Конфуція залишається живою основою китайської літератури, що поєднує минуле й сьогодення. Її принципи – не лише історична спадщина, а й джерело моральних роздумів, для усього китайського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духовність, мораль, етика традиційних суспільств Далекого Сходу / [упорядкування В.Ф. Резаненка]. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 294 с.
2. Кадикало А. Китайська філософія та західна наука: зміна відношення в англомовній дослідницькій літературі XX століття. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2021. Випуск 27, с. 102–111
3. Кузь О. М., Чешко В. Ф., Жеребятнікова І. В. Філософія: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 272 с.
4. Новак. М. І. Ши Цзин та Шу Цзин як авторитетні джерела у вчені Конфуція. Ч.2. Гілея: науковий вісник - №73, 2013. с. 169-171
5. Салата О. О. Реалізація ідей конфуціанства в глобальному світовому просторі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Випуск XXXVI. С. 291-296.
6. Сінь Лу. Твори / пер. з кит. І. Чирко. Київ: Дніпро, 1981. 271 с.
7. Сумченко І. Особливості розуміння справедливості в китайській філософії. *Наукові записки. Серія «Філософія».* 2013. Випуск 14. С. 70–75.
8. Трубіцина В. І. Конфуціанські цінності та їх вплив на формування змісту морального виховання в Китаї у XX ст. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал.* 2011. №6. С. 231-235.
   URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/6_2011/70.pdf
9. Цао Сюецінь. Сон у червоному теремі. переклад з кит. В.С. Бойко. Харків: Фоліо, 2023. 572 с.
10. Шпарик О. Особливості джерельної бази досліджень педагогіки Конфуція. 2011. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2011/2011_1_9.pdf
11. Bei Dao. The August Sleepwalker. Translated by Bonnie S. McDougall. London : Anvil Press Poetry, 1988. 140 p.

12. Du fu. The Poetry of Du fu. Vol. 2. Translated and edited by Stephen Owen. De Gruyter, 2015, 450 p.
13. Du fu. The Poetry of Du fu. Vol. 3. Translated and edited by Stephen Owen. De Gruyter, 2015, 490 p.
14. Eno R. The Analects of Confucius: A Teaching Translation, 2015. 144 p. URL: https://hdl.handle.net/2022/23420
15. Confucius. The Shi King, the Old "Poetry Classic" of the Chinese. A Close Metrical Translation, with Annotations by William Jennings. London: George Routledge and Sons, 1891. 402 p.
16. Durrant S. W., Li W., Schaberg D. (Trans.). Zuo Tradition: Zuozhuan, commentary on the "Spring and Autumn Annals". Seattle: University of Washington Press, 2016. 2243 p.
17. Li Bai. The Selected Poems of Li Po. Translated by David Hinton. New Directions, 1996. 134 p.
18. Lu Hsun. Dawn Blossoms Plucked At Dusk. Translated by Yang Hsjen and Gladys Yang. Foreign Languages Press, 1976. 120 p.
19. Luo Guanzhong. Three Kingdoms: A Historical Novel, Complete And Unabridged. Part 1. Translated by Moss Roberts. University of California Press, 2004. 552 p.
20. Nylan M. The Five «Confucian» Classics. Yale University Press, 2008. 416 p.
21. Ba Jin. Family. Translated by Sidney Shapiro. Prospect Heights, III. : Waveland Press, 1989. 329 p.
22. Pu Songling. Strange Tales from a Chinese Studio. Translated and edited by John Minford. New York: Penguin, 2006. 562p.
23. Sima Qian. Records of the Grand Historian: Han Dynasty. Translated by Burton Watson. Columbia University Press Book, 1961. 506 p.
24. Yu Hua. To Live: A Novel. Translated from the Chinese by Michael Berry. Anchor Books, 2003. 250 p.